

Aleksandra Bagieńska-Masiota

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny, Wydział Zamiejscowy w Poznaniu

Public lending right jako narzędzie wspierania twórczości narodowej. Uwagi na tle nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie wynagrodzenia za użyczenie egzemplarzy utworów przez biblioteki publiczne

Public lending right określane jest w polskim języku prawnym jako wynagrodzenie za użyczenie egzemplarzy utworów przez biblioteki publiczne. Genezy tej instytucji należy upatrywać w zaangażowaniu organizacyjnym i finansowym w XIX wieku państw zachodnioeuropejskich (oraz w mniejszym stopniu samorządów lokalnych), dążących do podnoszenia poziomu wiedzy, oświaty i kultury swych obywateli, za sprawą których zaczęły powstawać wypożyczalnie publiczne (Szczotka 2013). Twórcy zaproponowali wówczas, aby za każdą wypożyczoną książkę biblioteki wpłacały na rzecz stowarzyszeń bibliotekarzy odpowiednią kwotę. Biblioteki i wydawcy sprzeciwili się temu pomysłowi, a debata, czy bezpłatne wypożyczanie w bibliotece szkodzi, czy sprzyja interesom autorów, trwała aż do wprowadzenia w 1946 r. w Danii *public lending right*, czyli ustawodawstwa przyznającego autorom prawo do wynagrodzenia z tytułu wypożyczeń bibliotecznych (dalej PLR). Idea ta zyskała popularność wśród autorów europejskich (Norwegia, 1947 i Szwecja, 1955), co doprowadziło do wprowadzenia PLR w kolejnych latach także w innych krajach, m.in. w Wielkiej Brytanii i Australii i Nowej Zelandii.

Współcześnie systemy PLR zapewniają autorom wsparcie nie tylko o charakterze ekonomicznym, ale i socjalnym (świadczenia socjalne zawarte w narodowych systemach PLR np. w Austrii, Niemczech, Słowenii, Szwecji, Francji) (Podręcznik prawa autorskiego dla bibliotekarzy: 2). Realizują także cele związane z promocją twórczości narodowej i niekomercyjnej oraz wspieraniem początkujących twórców (Szczotka 2013).

W literaturze prawniczej terminem *Public lending right* przyjęto określać się dwa różne prawa (podział ten zachowują postanowienia *Dyrektywy w sprawie najmu i użyczenia*). *Public lending right* może być jednym z praw przyznaných wyłącznie uprawnionemu z tytułu praw autorskich. Daje ono wyłącznie uprawnionemu prawo do zezwalania bądź zakazania publicznych użyczeń jego dzieła po wprowadzeniu go do obrotu, np. opublikowanie. PLR może być uznawane także za „prawo do wynagrodzenia” (ang. *remuneration right*). Jest to koncepcja ukierunkowana na prawa autora. Na jej podstawie wyłącznie uprawniony z tytułu praw autorskich (np.

twórca) otrzymuje finansowe zadośćuczynienie za publiczne użyczenie jego dzieł (Materiały Dodatkowe w sprawie PLR: 1).

Unia Europejska uznała już w 1992 r., że PLR powinno stać się przedmiotem regulacji na szczeblu ponadpaństwowym. Wprowadzenie PLR do prawa unijnego nastąpiło dyrektywą z dnia 12 listopada 1992 r., dotyczącą prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych w zakresie własności intelektualnej. Obecnie obowiązuje ujednolicony tekst tej dyrektywy z 2006 r. (dalej *Dyrektywa w sprawie najmu i użyczenia*). Polska jako jedno z ostatnich państw dokonała transpozycji jej zapisów, rozpoczynając dyskusję na ten temat od wydania w 2004 r. dokumentu zatytułowanego: Narodowy Program Kultury. „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki na lata 2004–2013”. Zaproponowano wówczas rozpoczęcie społecznej debaty nad wprowadzeniem opłat za tzw. *public lending rights*, a stworzony w ten sposób Narodowy Fundusz Czytelnictwa mógłby zasilić fundusz zakupów nowości dla bibliotek oraz służyć wspieraniu wydawnictw. Pierwotnie mylnie interpretowano więc na gruncie krajowym ideę, jaka przyświecała twórcom instytucji, a mianowicie rekompensaty finansowej z tytułu użyczonych egzemplarzy utworu.

Dyrektywa w sprawie najmu i użyczenia w art. 6 daje swobodę państwom członkowskim w zakresie projektowania rozwiązań implementacyjnych. Art. 6 zatytułowany: *Odstępstwo od wyłącznego prawa publicznego użyczenia*, stanowi:

1. Państwa Członkowskie mogą ustanowić odstępstwa od wyłącznego prawa przewidzianego w art. 1 w zakresie publicznego użyczenia, o ile przynajmniej twórcy otrzymają wynagrodzenie za takie użyczenie. Państwa Członkowskie mają swobodę przy ustalaniu wynagrodzenia, biorąc pod uwagę swoje cele promocji kultury.
2. Jeżeli Państwa Członkowskie nie zastosują wyłącznego prawa użyczenia przewidzianego w art. 1 w odniesieniu do fonogramów, filmów i programów komputerowych, to wprowadzają one wynagrodzenie przynajmniej na rzecz twórców.
3. Państwa Członkowskie mogą wyłączyć określone kategorie przedsiębiorstw z płatności wynagrodzenia określonej w ust. 1 i 2.

Wyłączne prawo definiowane jest jako prawo zezwalające lub zakazujące najmu i użyczenia oryginałów i egzemplarzy powielonych utworów chronionych prawem autorskim oraz artystycznego wykonania, filmu, fonogramu i innych przedmiotów praw pokrewnych (art. 1 w związku z art. 3 ust. 1 *Dyrektywy w sprawie najmu i użyczenia*). Wyłączne prawo do publicznego użyczenia opisane w Dyrektywie w sprawie najmu i użyczenia, stanowi jedno z autorskich praw majątkowych przysługujących twórcy utworu, jako pierwotnie uprawnionemu i polega na wyłączności decydowania w zakresie ekonomicznej eksploatacji utworu i praw pokrewnych. Oznacza to, że autorzy książek, filmów i innych dzieł chronionych prawem autorskim i prawami pokrewnymi mają prawo do zezwalania bądź zakazywania wypożyczeń w instytucjach takich jak biblioteki publiczne. Dyrektywa przewiduje, że prawo to może ulec ograniczeniu, o ile twórca otrzyma z tego tytułu wynagrodzenie. Ustalenie wynagrodzenia na rzecz twórców ma następować przy uwzględnieniu celów promocji własnej kultury.

W obowiązującym do 2015 r. w ustawie o prawie i prawach pokrewnych (dalej u. pr. aut.) istniała regulacja dozwolonego użytku publicznego dotycząca bibliotek zawarta w art. 28 pkt 1. Na mocy tego artykułu biblioteki, archiwa i szkoły miały prawo nieodpłatnie udostępniać w zakresie swoich zadań statutowych egzemplarze utworów rozpowszechnionych. Ustawa nie czyniła rozróżnienia pomiędzy instytucjami państwowymi, prywatnymi a samorządowymi, ustanawiając ogólnie nieodpłatną licencję na rzecz pewnych kategorii podmiotów. Tym samym polski ustawodawca pozbawiał twórców wynagrodzenia z tytułu publicznego użyczenia. W stanie prawnym po nowelizacji z 2015 r. ustawodawca polski uregulował PLR (nawiązując do koncepcji *remuneration right*) jako wynagrodzenie z tytułu publicznego użyczenia egzemplarzy utworów. Instytucja ta ma wspierać rozwój języka i literatury polskiej poprzez pomoc twórcom i wydawcom (utworów słownych w języku polskim) w realizowaniu wypłat wynagrodzeń na rzecz tych kategorii uprawnionych, które są należne w związku z użyczeniem egzemplarzy książek przez biblioteki publiczne (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 30).

Użyczenie egzemplarzy utworów uznać należy za jedno z pól eksploatacji utworu (art. 50 u. pr. aut.). Pola eksploatacji wyodrębniane są głównie ze względu na oddzielne ekonomiczne znaczenie i techniczny sposób korzystania z dzieła, w tym jego utrwalania, zwielokrotniania i rozpowszechniania. Dodatkową rolę w tej kwestii odgrywać także mogą takie czynniki, jak nowy krąg odbiorców (Traple 2010), inny podmiot dokonujący eksploatacji (Ślęzak 2003) oraz rozszerzony zasięg terytorialny lub językowy (Barta, Markiewicz 2013).

Regulacja uzupełnia dotychczas istniejące przepisy o dozwolonym użytku, znajdujące się w Oddziale 3 u. pr. aut. z 1994 r., stąd wpisuje się także w cele realizowane przez tę instytucję prawa autorskiego. Polegają one na ułatwianiu dostępu do twórczości w inny sposób niż wyłącznie na podstawie bezpośredniej zgody uprawnionego, ale z poszanowaniem zasad prawa autorskiego, wynikających z prawa międzynarodowego, europejskiego i Konstytucji RP (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 4 i 32).

Ustawodawca wyróżnia dwa rodzaje dozwolonego użytku: osobisty i publiczny. Istota tych instytucji tkwi w ograniczeniu prawnego monopolu twórcy w zakresie wyłączności eksploatacji utworu i w pewnych przypadkach także czerpania materialnych korzyści. W przypadku użytku osobistego ograniczenie monopolu właścicielskiego następuje na rzecz osób fizycznych, w przypadku użytku publicznego – także innych podmiotów, np. szkół, stowarzyszeń, fundacji, bibliotek.

Przedmiotowa nowelizacja uzupełnia regulację w zakresie dozwolonego użytku publicznego, wprowadzając odpłatną licencję ustawową na rzecz twórców i wydawców. Rozwiązanie takie ma służyć zapewnieniu równowagi pomiędzy uprawnieniami twórców (lub innych uprawnionych podmiotów) z tytułu majątkowych praw autorskich a słusznym interesem społecznym, wyrażającym się np. w konstytucyjnej wolności do korzystania z dóbr kultury (art. 73 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997 r., Nr 78, poz. 483). Pojęcie odpłatnej licencji ustawowej rozumieć należy jako normatywne zezwolenie o charakterze generalnym lub rodzajowym na korzystanie z chronionego utworu z określonym zakresie

i w określonych warunkach, zobowiązujące do zapłaty wynagrodzenia w momencie przystąpienia do dozwolonej eksploatacji dzieła.

Korzystając z cudzych utworów użytkownik powinien zachować zasady szczególnej rzetelności. Polegają one m.in. na: wskazaniu imienia i nazwiska twórcy utworu lub/i podaniu źródeł pochodzenia utworu (np. w formie przypisu lub innego typu adnotacji) (art. 34 u. pr. aut.). Ponadto korzystanie z dozwolonego użytku nie może naruszać normalnego korzystania z utworu oraz godzić w słuszne interesy twórcze. Oznacza to, że korzystanie z utworów z ramach dozwolonego użytku nie może naruszać autorskich praw majątkowych uprawnionego ani praw osobistych twórcy (art. 35 u. pr. aut.).

Poniżej przedstawię podstawowe uregulowania polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie PLR w następujących aspektach: instytucje objęte PLR; podmioty uprawnione do otrzymania wynagrodzenia, sposób obliczenia opłaty z tytułu użyczenia egzemplarzy i jej wysokość, płatnik, zarządzający funduszem.

Instytucjami objętymi PLR są biblioteki publiczne w rozumieniu ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (art. 28 ust. 4 u. pr. aut.). Choć ustawodawca do kategorii bibliotek publicznych zalicza biblioteki jednostek samorządu terytorialnego oraz Bibliotekę Narodową (art. 18 ust. 2 u. o bibliotekach), ta ostatnia nie została objęta PLR na podstawie wyraźnego wyłączenia ustawowego, zawartego w art. 28 ust. 6 u. pr. aut.

Biblioteki publiczne służą zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczą w upowszechnianiu wiedzy i kultury (art. 18 ust. 1 u. o bibliotekach). Wyodrębnienie bibliotek publicznych następuje więc z mocy ustawy z uwagi na zakres, charakter i potrzeby użytkowników. Objęcie zakresem regulacji jedynie bibliotek publicznych uzasadnione zostało w projekcie ustawy poprzez wskazanie danych przygotowanych przez Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej, dotyczących działalności bibliotek publicznych w 2012 r. Z danych wynika, że biblioteki publiczne posiadały w badanym okresie 56,08% wszystkich książek zgromadzonych w polskich zbiorach bibliotecznych, a w 2012 r. zostało przez nie zrealizowanych 79,92% wszystkich zakupów książek ze zbiorów bibliotecznych oraz 86,90% wypożyczeń na zewnątrz z bibliotek ogółem (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 36).

Na znaczącą rolę bibliotek publicznych w życiu codziennym Polaków wskazuje także Raport Polskiego Instytutu Książki z 2015 r. Badanych, którzy w ciągu ostatniego roku wypożyczyli książki z biblioteki, zapytano, z usług jakiej placówki w tym celu korzystali. 38% respondentów wymieniło biblioteki publiczne (Książki w życiu codziennym Polaków: 63).

Biblioteki publiczne organizowane są przez jednostki samorządu terytorialnego gminę, powiat i województwo samorządowe (jednostki te zwane są przez ustawę o bibliotekach „organizatorami”, art. 8 ust. 2 u. o bibliotekach). W gminie tworzy się co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych. Powiat organizuje i prowadzi co najmniej jedną powiatową bibliotekę publiczną, której zadania może jednak wykonywać, na podstawie porozumienia, wojewódzka lub gminna biblioteka publiczna działająca

i mająca swoją siedzibę na obszarze powiatu (art. 19 ust. 2 o bibliotekach). Samorząd województwa organizuje i prowadzi co najmniej jedną wojewódzką bibliotekę publiczną (art. 19 ust. 4 u. o bibliotekach).

Poza regulacją PLR znalazły się oprócz Biblioteki Narodowej także biblioteki naukowe, których organizatorami są szkoły wyższe, Polska Akademia Nauk i jednostki badawczo-rozwojowe; biblioteki szkolne i pedagogiczne oraz fachowe i zakładowe. Przyjęte uregulowanie nie uwzględniało opinii Polskiej Izby Książki, która stała na stanowisku, że systemem *public lending right* należy objąć wszystkie rodzaje bibliotek, bez względu na ich status prawny, cel, misję czy uwarunkowania ekonomiczne. Izba nie widziała podstaw do wyłączenia z tego systemu którejkolwiek biblioteki, zwłaszcza w sytuacji gdy finansowanie wynagrodzenia z tego tytułu pochodzi z budżetu państwa, a zatem bez obarczania nim bibliotek (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 1). Podobne stanowisko prezentowały w dyskusji nad projektem ustawy organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

W dotychczasowej praktyce implementacji Dyrektywy w sprawie najmu i użyczenia wiele państw członkowskich starało się wyłączyć spod systemu PLR jak największą liczbę instytucji, opierając swoje działania na przepisie Dyrektywy. W rezultacie w niektórych krajach z systemu PLR wykluczono niemalże wszystkie biblioteki, wskutek czego stał się on nieefektywny (Kurowska 2009).

Wynagrodzenie z tytułu publicznego użyczenia egzemplarzy utworów przysługuje po złożeniu odpowiedniego oświadczenia następującym podmiotom: twórcy utworu wyrażonego słowem, powstałego i opublikowanego w języku polskim; tłumaczowi na język polski utworu wyrażonego słowem, powstałego w języku obcym i opublikowanego w języku polskim; współtwórcy utworu wyrażonego słowem, powstałego i opublikowanego w języku polskim, którego wkład jest utworem plastycznym lub fotograficznym, oraz wydawcy utworu wyrażonego słowem i opublikowanego w języku polskim (art. 28 ust. 5 u. pr. aut.). Ustawodawca zawęży zakres przedmiotowy utworów do formy drukowanej (art. 28 ust. 4 u. pr. aut.).

Z powyższego wynika, że ustawodawca przyznał prawo do wynagrodzenia trzem kategoriom podmiotów prawa autorskiego: twórcom, w tym twórcom utworów zależnych – tłumaczeń, współtwórcom oraz tzw. innemu podmiotowi uprawnionemu z mocy ustawy – wydawcy. Działalność twórcza uprawnionych podmiotów (twórca, współtwórca) odnosi się do utworów wyrażonych słowem, utworów plastycznych i utworów fotograficznych wydanych drukiem. Działalność wydawcy nie ma charakteru twórczego, jednak z uwagi na ponoszone przez niego nakłady o charakterze finansowym, związane z przygotowaniem, opracowaniem i opublikowaniem utworu, ustawodawca uczynił podmiot tę grupę podmiotów uprawnionymi do wynagrodzenia z tytułu użyczenia egzemplarzy utworów. Wspólne działania wskazanej w ustawie grupy podmiotów o twórczym i organizacyjnym charakterze mają bez wątpienia decydujący wpływ na rozwój literatury polskiej. Przedmiotem regulacji objęte są jednak jedynie książki, a nie drukowane czasopisma. Wniosek taki można sformułować na podstawie analizy tekstu rozporządzenia wydanego do ustawy (Rozporządzenie MKiDN z 2 listopada 2015 r.). Stanowi ono w § 4, że biblioteki publiczne przekazują organizacjom zbiorowego zarządzania wykaz utworów wyrażonych słowem wraz ze wskazaniem w stosunku do każdego z nich numeru lub

numerów ISBN. Numer ISBN to Międzynarodowy Znormalizowany Numer Książki – ISBN (*International Standard Book Number*) służący do jednoznacznej identyfikacji wydawcy i wydawanych przez niego wydawnictw zwartych.

W przypadku przyznania prawa do wynagrodzenia twórcy utworu ustawodawca wymaga, aby utwór został wyrażony słowem oraz aby powstał i został opublikowany w języku polskim. Utwór wyrażony słowem traktować należy jako ciąg znaków językowych (wyrazów), którym przypisujemy w danym języku określone znaczenie. Należy odróżnić go od utworów wyrażonych symbolami matematycznymi, znakami graficznymi, a także utworów architektonicznych czy muzycznych. Zarówno równania matematyczne, jak i projekt domu można wydrukować, nie będziemy jednak uznawać ich za utwór wyrażony słowem. Wyłączono także spod zakresu PLR utwory innego typu, jak np. fonogramy, wideogramy, e-booki, audiobooki, które także stanowią zasoby bibliotek publicznych. Z danych zawartych w Opracowaniu Biblioteki Narodowej z 2012 r. wynika, że użyczenia na zewnątrz przez biblioteki publiczne zbiorów innych niż utwory słowne stanowiły w roku poprzedzającym badanie jedynie 2,74% wszystkich użyczeń (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 37).

Odmienne stanowisko w sprawie zakresu przedmiotowego projektowanych rozwiązań PLR prezentowała Polska Izba Książki. Jej przedstawiciele stali na stanowisku, że wynagrodzenia za wypożyczenie biblioteczne powinny obejmować wszystkie kategorie utworów i przedmiotów praw pokrewnych, w tym fonogramy i wideogramy, które mogą stanowić przedmiot bezpłatnych wypożyczeń. „Nie dostrzegamy podstaw do różnicowania pozycji uprawnionych w zależności od kategorii chronionego przedmiotu własności intelektualnej – pisali (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 1).

Ustawodawca wymaga, aby językiem, w którym przebiega proces twórczy (powstanie) oraz językiem opublikowania, czyli zwielokrotnienia i udostępnienia publicznego utworu za zgodą twórcy, był język polski. W ten sposób wyłączone spod ochrony zostają utwory, które co prawda powstały w języku polskim, ale opublikowane zostały np. w języku angielsku. Nie jest istotne z punktu widzenia objęcia ochroną miejsce (kraj) powstania utworu ani obywatelstwo twórcy.

Pojęcie utworu wyrażonego słowem należy także rozpatrywać w kontekście art. 1 u. pr. aut., który definiuje utwór jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości oraz przeznaczenia. Indywidualny charakter przesądza o tym, że twórcą może być jedynie człowiek, czyli osoba fizyczna. Indywidualny charakter nie przesądza jednak o tym, że utwór nie może mieć wielu twórców. Dla stwierdzenia tak rozumianej współtwórczości ważne jest, aby działalność intelektualna każdego z twórców znalazła odbicie w utworze i przybrała postać słowną. Chodzi więc o sytuację współtwórczości, gdzie wkłady twórcze mają charakter jednorodny.

Sformułowanie „utwór ustalony” dotyczy dostępu do utworu ze strony innych osób niż twórca. Aby chronić utwór przepisami prawa autorskiego, nie ma konieczności, by został on utrwalony czyli zapisany. W przypadku jednak prawa do wynagrodzenia za użyczenie koniecznym warunkiem jest utrwalenie utworu poprzez opublikowanie drukiem. W przypadku przyznania prawa do wynagrodzenia

tłumaczowi na język polski utworu wyrażonego słowem, ustawodawca wymaga, aby utwór pierwotny powstał w języku obcym, a publikacja utworu zależnego – tłumaczenia nastąpiła w języku polskim. Tłumaczenie, będące formą opracowania, dotyczyć może jedynie utworu.

W przypadku przyznania prawa do wynagrodzenia współtwórcy utworu wyrażonego słowem, powstałego i opublikowanego w języku polskim, ustawodawca wymaga, aby jego wkład był utworem plastycznym lub fotograficznym. W omawianej sytuacji konsekwencją podjęcia wspólnych i w porozumieniu działań twórcy warstwy słownej i twórcy szeroko pojętej warstwy plastycznej (w tym fotograficznej) jest powstanie *ex lege* wspólnoty prawnej w odniesieniu do utworu – utworu współautorskiego. Utwory współautorskie w praktyce mogą zawierać wkłady o charakterze utworów zachowujących zdolność samodzielnego istnienia poza środowiskiem całego utworu wspólnego (dzieła rozłączne) lub dzieł nierozłącznych, w których za współautora należy uważać tylko tę osobę, której wkład, nie dający się oddzielić i nie mający samodzielności eksploatacyjnej, umożliwił nabycie cechy twórczości przez ostateczny wytwór pracy intelektualnej. Możliwe jest więc stworzenie wspólnego dzieła z wkładów należących do różnych gatunków twórczości, mających rozłączny bądź nierozłączny charakter. Nie ma moim zdaniem jednak racji, która pozwalałaby wyłączać spod zakresu PLR utwory plastyczne lub fotograficzne nie mające równoważnego znaczenia do warstwy słownej, o ile można powiedzieć, że współtwórcy działali wspólnie i w porozumieniu, a efektem ich pracy jest jeden utwór.

W uzasadnieniu projektu czytamy także, że przedmiotową regulacją objęte są tylko takie utwory plastyczne lub fotograficzne, które zostały stworzone specjalnie dla danego utworu, a nie niejako przy okazji, np. praca edytorów czy nawet projektanta okładki. Tradycyjnie już bowiem zgodnie z definicją UNESCO z 1964 r. okładki nie stanowią integralnej i istotnej części książki (Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy...: 56).

Powyższa wykładnia art. 28 ust. 5 pkt 3 stoi jednak w sprzeczności z wykładnią treści wydanego do ustawy Rozporządzenia MKiDN z dnia 2 listopada 2015 r. W paragrafie 4 mowa jest bowiem o informacjach dotyczących użyczeń utworów wyrażonych słowem, przekazywanych przez biblioteki publiczne organizacji zbiorowego zarządzania. Wśród tych informacji ustawodawca wymienia twórców utworów plastycznych lub fotograficznych, o ile utwory takie są połączone z utworami wyrażonymi słowem w celu wspólnego rozpowszechniania. Wskazana w rozporządzeniu sytuacja odnosi się więc nie do utworów współautorskich (art. 9 u. pr. aut.), ale do utworów połączonych w celu wspólnego rozpowszechniania. Charakteryzuje się ona brakiem porozumienia twórców, co do ostatecznego kształtu jednolitego utworu. W założeniu połączenie utworów w celu wspólnego rozpowszechniania powinno być stanem przejściowym. Wspólne rozpowszechnienie pozwala niejednokrotnie na zwiększenie wartości artystycznej, ale i ekonomicznej połączonych dzieł. W doktrynie uważa się jednak, że połączenie utworów nie skutkuje powstaniem nowego utworu, a tym samym bieg okresu ochrony liczony jest niezależnie dla każdego z nich. Wraz z wygaśnięciem ochrony jednego z dzieł składowych ustaje stan jego związania z pozostałym, chronionym dziełem. W zakresie wynagrodzenia za

korzystanie z pozbawionego ochrony utworu odmienne zasady mogą zostać przewidziane w umowie leżącej u podstaw rozpowszechniania całości (Flisak 2015).

W przypadku przyznania prawa do wynagrodzenia wydawcy utworu wyrażonego słowem, ustawodawca wymaga, aby utwór został opublikowany w języku polskim.

Wskazany wyżej podmiotom przysługuje prawo do wynagrodzenia za użyczenie po złożeniu pisemnego oświadczenia woli (art. 35² ust. 1 u. pr. aut.). Przedmiotowe oświadczenie twórcy, współtwórcy i wydawcy składają do organizacji zbiorowego zarządzania, wyznaczonej w drodze konkursu przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Oświadczenia będą wywoływały skutki w danym roku, jeżeli zostaną złożone w terminie do dnia 31 sierpnia danego roku. Składanie oświadczenia możliwe jest dopiero po podpisaniu umowy pomiędzy organizacją zbiorowego zarządzania a właściwym ministrem, określającej wysokość dofinansowania na wypłatę wynagrodzenia za użyczenie. Umowy takie mają charakter terminowy i zawierane są na jeden rok. Złożenie oświadczenia wywołuje skutki także w latach następnych aż do momentu jego cofnięcia. O możliwości składania oświadczeń informują strony umowy za pośrednictwem swoich stron Biuletynu Informacji Publicznej.

Wysokość wynagrodzenia za użyczenie należnego w danym roku kalendarzowym poszczególnym uprawnionym podmiotom jest określana przez organizację zbiorowego zarządzania proporcjonalnie do liczby użyczeń egzemplarzy w roku poprzedzającym oraz na podstawie oświadczenia złożonego przez podmioty. Wybrane biblioteki publiczne (lista 60 placówek zawarta została w załączniku do Rozporządzenia MKiDN z dnia 2 listopada 2015 r.) będą przekazywały wybranej w drodze konkursu organizacji zbiorowego zarządzania dane dotyczące wypożyczanych tytułów oraz częstotliwości dokonywanych wypożyczeń (art. 35² ust. 1 i 2 u. pr. aut.). Tym samym wartość wypłacanego twórcom, tłumaczom oraz wydawcom wynagrodzenia uzależniona będzie od częstotliwości korzystania z udostępnionych publicznie egzemplarzy wydań.

Globalna kwota dofinansowania przeznaczona na wypłatę wynagrodzenia za użyczenie w danym roku kalendarzowym uzależniona jest od wartości środków przeznaczonych na zakupu materiałów bibliotecznych przez jednostki samorządu terytorialnego i Skarb Państwa w poprzednim roku kalendarzowym i odpowiada 5% wartości tych zakupów. 75% tej kwoty (po potrąceniu kosztów określenia wysokości i wypłaty wynagrodzenia za użyczenie) wypłacane jest twórcom, tłumaczom i współtwórcom utworów powstałych i opublikowanych w języku polskim, a 25% wydawcy utworu wyrażonego słowem i opublikowanego w języku polskim (art. 35¹ ust. 7 u. pr. aut.). Szacuje się, że najniższa wypłacana uprawnionym kwota wyniesie dwadzieścia, a najwyższa dwadzieścia tysięcy złotych.

Na podstawie art. 35¹ u. pr. aut. wynagrodzenie za użyczenie jest wypłacane przez wyznaczoną przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi z dofinansowania przekazywanego jej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków Funduszu Promocji Kultury (art. 35¹ ust 1 u. pr. aut.). Fundusz Promocji Kultury utworzony został na podstawie ustawy

o grach hazardowych, a jego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Przychodem Funduszu Promocji Kultury jest 20% wpływów z dopłat w grach objętych monopolem państwa, tj. w grach liczbowych oraz w loteriach pieniężnych i grze telebingo.

Finansowanie PLR ze środków budżetowych uznać należy za słuszne, z uwagi na towarzyszące wydatkowaniu środki kontroli. Z szacunkowych wyliczeń wynika, że w 2016 r. trafi do uprawnionych podmiotów z tytułu wynagrodzenia za użyczenie około 4 mln zł.

Wprowadzona do polskiego porządku prawnego w drodze noweli z dnia 11 września 2015 r. zmiana ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych usankcjonowała prawną możliwość wynagradzania twórców i wydawców z tytułu publicznych użyczeń utworów. Za trafny uznać należy dobór jak również proporcje podziału wynagrodzenia pomiędzy uprawnionymi podmiotami. Są nimi podmioty zaangażowane w twórczy i organizacyjny proces powstawania utworów słownych, pisanych i drukowanych w języku polskim. PLR ma szansę wspierać najbardziej pożyteczną, ale i najłatwiej dostępną literaturę czytelnikowi bibliotek.

Bibliografia

- Barta Janusz, Ryszard Markiewicz. 2013. *Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Warszawa: Lex Wolters Kluwer : 113–114.
- Flisak Damian. 2015. Komentarz do art. 10 u prawo autorskie. W *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Marek Bukowski, Damian Flisak, Zbigniew Okoń, Paweł Podrecki, Janusz Raglewski, Sybilla Stanisławska-Kloc, Tomasz Targosz. Lex Wolters Kluwer. Dostęp z dnia 22 lutego 2016 r. www.wolterskluwer.pl
- Kurowska Anna. 2009. „Problem implementacji dyrektywy 2006/115/WE w zakresie public lending right”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 3 (60–75). Dostęp 22 lutego 2016. <http://www.lex.pl/akt/-/akt/problem-implementacji-dyrektywy-2006115we-w-zakresie-public-lending-right>
- Szczotka Jerzy. 2013. *Najem i użyczenie egzemplarzy utworu jako odrębne pola eksploatacji*. LEX Wolters Kluwer : 58–59.
- Ślęzak Piotr. 2003. „Emisja filmu przez stację telewizyjną «na zamówienie» widza”, *Państwo i Prawo* 9 : 99.
- Traple Elżbieta. 2010. *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*. Warszawa: Wolters Kluwer : 52.

Akty prawne

- Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (wersja ujednolicona). *Dziennik Urzędowy UE* z dnia 27 grudnia 2006 r. L376/28.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 listopada 2015 r., w sprawie procedury podziału i wypłaty wynagrodzenia za użyczenie oraz wyznaczania w drodze konkursu organizacji zbiorowego zarządzania uprawnionej do podziału i wypłaty tego wynagrodzenia. *Dziennik Ustaw* z 2015 poz. 1924.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. *Dziennik Ustaw* z 2006 r. nr 90 poz. 631 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. *Dziennik Ustaw* z 1997 r. nr 85 poz. 539 z późn. zm.

Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych. *Dziennik Ustaw* z 2009 r. nr 201 poz. 1540 z późn. zm.

Źródła internetowe

eIFL-IP Podręcznik prawa autorskiego dla bibliotekarzy. Przekład i przystosowanie do polskiego prawa Barbara Szczepańska. Dostęp 22 lutego 2016. http://www.eifl.net/sites/default/files/resources/201409/7_pol_plr.pdf

Książki w codziennym życiu Polaków Raport z badania Polskiej Izby Książki „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa w Polsce”. 2015. Warszawa : 63. Dostęp 22 lutego 2016. <http://www.pik.org.pl/upload/files/Ksiazki%20w%20codziennym%20zyciu%20Polakow%20-%20PIK%202015.pdf>

Materiały dodatkowe w sprawie Public Lending Right. *IFLA Committee on Copyright and Other Legal Matters (CLM)*. Dostęp 22 lutego 2016. http://www.ifla.org/files/assets/clm/position_papers/publiclendingright-backgr-pl.pdf

Narodowy Program Kultury „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki” na lata 2004–2013. 2004. Warszawa : 60. Dostęp 22 lutego 2016. http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/NPK_Czytelnictwo.pdf

Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz grach hazardowych, Druk 3449. Dostęp 22 lutego 2016. www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3499

***Public lending right* jako narzędzie wspierania twórczości narodowej.**

Uwagi na tle nowelizacji ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie wynagrodzenia za użyczenie egzemplarzy utworów przez biblioteki publiczne

Artykuł porusza problematykę wprowadzenia do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w 2015 r. instytucji *Public Lending Right (PLR)*. Instytucja ta wywodząca się z kultury prawnej XIX-wiecznej zachodniej Europy polega na wynagradzaniu twórców z tytułu bezpłatnych użyczeń ich książek dokonywanych w bibliotekach. W artykule omówione zostały podstawowe uregulowania polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w zakresie PLR w następujących aspektach: instytucje objęte PLR; podmioty uprawnione do otrzymania wynagrodzenia, sposób obliczenia opłaty z tytułu użyczenia egzemplarzy i jej wysokość; płatnik; zarządzający funduszem.

***Public Lending Rights* as a Tool to Promote National Creativity: Due to Amendments to the Law on Copyright and Related Rights, in Terms of Remuneration for Lending of Copies of Works by Public Libraries to Authors**

The article raises the issue of the introduction of the Law on Copyright and Related Rights in 2015 regarding Institutions *Public Lending Rights (PLR)*. This institution originated in the legal culture of the nineteenth Century in Western Europe, rewarding authors for the free loan of their books by libraries. The article discusses the basic provisions of the Polish Act on Copyright and Related Rights in the field of PLR, in the following aspects: the institutions covered by PLR; entities entitled to receive compensation, the method of calculating fees and absolute amounts in lending copies (payer; Fund Manager).

Słowa kluczowe: dozwolony użytek publiczny, *Public lending right*, opłata za użyczenie egzemplarzy utworów przez biblioteki publiczne

Key words: public fair use, public lending rights, fees for lending copies of works by public libraries

Aleksandra Bagińska-Masiota – rocznik 1975, prawnik i politolog. Absolwentka studiów prawnych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Autorka książki pt. *Sejmowa Komisja śledcza w systemie politycznym RP* (2010) oraz *Ochrona praw autorskich. Zarys wykładu dla nieprawniczych kierunków studiów* (2015). Pracownik naukowy i dydaktyczny Instytutu Prawa Wydziału Zamiejscowego Uniwersytetu SWPS w Poznaniu. Specjalizuje się w tematyce prawa prasowego i autorskiego, autorka licznych publikacji z tego zakresu.